

فرازهایی از تاریخ ترجمه در ایران (۳)

افسانه؛

سرآغاز ترجمه داستان کوتاه در ایران

مرتضی سیدی نژاد

چون لازم بود که درخصوص نوول نویسی برای شما قدری صحبت کنم این کاغذ را بهانه قرار می‌دهم. کتابچه‌هایی را که خانم با این کاغذ با خودشان برای شما به شاهرود خواهند آورد در زبان فارسی عجالتاً بهترین محک و نمونه به جهت مشق این قبیل چیزنویسی‌های صنعتی است. باقی‌براین، این کتابچه‌ها جداگدا به اسم افسانه توسط یکی از کتابخانه‌های معروف طهران چاپ می‌شده است. در حقیقت اختلاطی از افسانه و حکایت و نوول است. جز اینکه بدون استثناء به همه اسم افسانه داده است... شما البته از میان آنها ترجمه‌ها را در نظر خواهید گرفت نه چیزهایی را که اثر طبع سرشار همشهری‌ها هستند. ولی بعضی موضوعات به قلم همان همشهری‌ها من جمله به قلم سعید نفیسی در میان آنها خواهید یافت که مستثنی و قابل خواندن‌اند و از حیث صنعت جانشین بعضی از آثار اروپایی. بلکه از مقداری از آثار اروپایی که مربوط به قرن ۱۹ و ۱۸ الی به پایین تر است بهتر. یعنی جدیدتر. (۱)

نیما یوشیج، از نامه به خواهرش ناکتا، چهارم تیرماه ۱۳۱۲

محمدعلی جمالزاده داستان کوتاه «فارسی شکر است» را در خردادماه ۱۲۹۸ خورشیدی در خانه‌اش در برلین برای جمعی از ایرانیان مقیم آلمان خواند و این لحظه تولد داستان کوتاه فارسی بود. دی‌ماه ۱۲۹۹، داستان جمالزاده ابتدا در روزنامه کاهوه و در ۱۳۰۰ خورشیدی/۱۳۳۹ قمری / ۱۹۲۱ میلادی در چاپخانه کاویانی برلین در مجموعه داستان «یکی بود و یکی نبود» به چاپ رسید. با چنین سرآغازی، سال ۱۴۰۰ را باید صدمین سالگرد تولد داستان کوتاه فارسی بدانیم و این صدسالگی را جشن بگیریم. نوشته حاضر که قدمی است در جهت پرتوافکنی به گوشه‌های تاریک و فراموش شده این تاریخ صدساله، تقدیم می‌شود به همه داستان‌نویسان این سرزمین که با رنج یا سرخوشی، با شوق یا دریغ، با حسرت

یا امید، زندگی ما ایرانیان را در روایت‌هایشان ثبت و ضبط کردند و به قضاوت تاریخ سپردند.

داستان کوتاه قالبی نو بود که جامعه ادبی ایران از آغاز سده آن را با «یکی بود و یکی نبود» مزمه کرد؛ اما جمالزاده بعد از این مجموعه داستان در تمام دوره پهلوی اول ساکت ماند و اثری منتشر نکرد. از صادق هدایت هم تا ۱۳۰۹ که «زننده به گور» منتشر شد، تجربه‌ای در این قالب نو سراغ نداریم. در دهه آغاز قرن، جریانی که به شناساندن داستان کوتاه و تأثیرگذاری آن کمک رساند انتشار نشریه‌ای مختص این فرم تازه ادبی بود که در هر شماره‌اش مجموعه‌ای از داستان‌های کوتاه اغلب ترجمه شده را منتشر می‌کرد. این نشریه «افسانه» و گرداننده آن زنده‌یاد

محمد رمضانی صاحب انتشارات «کلاله خاوری» بود که در چهارمین سال فعالیت خود، انتشار جزوه‌های داستان کوتاه را آغاز کرد. (۲)

نخستین شماره از *افسانه* روز شنبه ۱۳ آبان ماه ۱۳۰۶ همان بیت شعری را بر روی جلد داشت که محمدعلی جمالزاده بر پیشانی کتابش گذاشته بود: فسانه گشت و کهن شد حدیث اسکندر / سخن نو آر که نو را حلاوتی است دگر.

در نخستین شماره، نویسنده مقدمه که امضای «روزبه» را پای مطلب خود گذاشته است و بعید نیست که خود ناشر یعنی محمد رمضانی باشد، ضمن معرفی انتشارات کلاله خاوری به هدف نشریه *افسانه* این گونه اشاره می‌کند:

موسسه خاوری که سابقاً منحصر به کتابخانه شرق و بعد عبارت از کتابخانه و مطبعه شرق با هم و بالاخره در نتیجه کوشش و مجاهدت صاحب آن امروز به یک مؤسسه وسیع‌تر خوبی مبدل شده است با پی‌بردن به اهمیتی که افسانه در دنیای ادبیات امروزی حاصل کرده است تصمیم گرفته است که هر هفته یک جلد کتاب به شکل مجله با قطع مناسب و در حدود پنجاه تا شصت صفحه به اسم افسانه منتشر نماید و در هر جلد یک یا چند قصه کوچک شیرین را از نویسندگان اروپایی ترجمه نماید و یا اگر نویسندگان ایرانی قصه‌های خوبی نوشته و حاضر داشته باشند آنها را منتشر کند.

نویسنده مقدمه در توضیح افسانه چنین می‌نویسد: «مقصود از افسانه قصه‌های کوچک

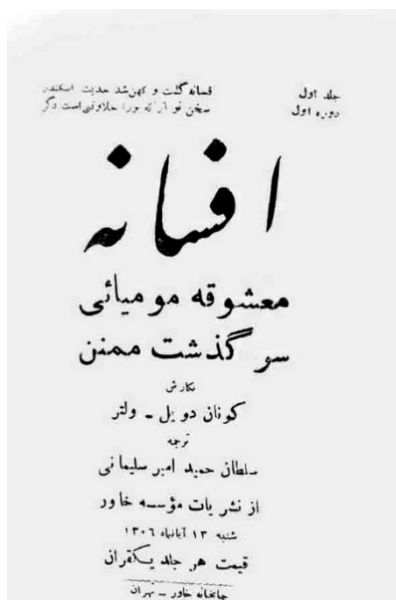
است که به فرانسه نُول و به انگلیسی شورت استوری می‌گویند و ما در فارسی کلمه افسانه را برای آن انتخاب کرده‌ایم.» مقدمه از ضرورت توجه به این فرم جدید داستانی هم غافل نیست:

در ادبیات اروپایی اخیراً افسانه اهمیت و پیشرفت مهمی حاصل کرده و رفته‌رفته جای رمان را می‌گیرد به طوری که نویسندگان معروف این عصر غالباً به نوشتن افسانه اهمیت می‌دهند و کمتر رمان مفصل نوشته و منتشر می‌سازند... دنیای امروز با پنجاه سال، بیست سال، ده سال و حتی با سال گذشته خیلی فرق کرده است و سیر و حرکت مدنیت به قدری سریع شده است که مردم اوقات فراغت زیاد ندارند و تلاش و پویه زندگانی به آنها اجازه نمی‌دهد که در روز بیش از یکی دو ساعت صرف تحصیل و مطالعه کتاب بکنند. به همین جهت رمان‌های بزرگ در یکی دو سال اخیر از فهرست کتب عمومی که اکثریت مردم آنها را می‌خوانند رفته‌رفته خارج و به جای آن افسانه‌های کوچک روی کار آمده است... گذشته از رمان‌های فلسفی و اخلاقی یعنی رمان‌هایی که مؤلفین آنها خواسته‌اند نتیجه فکری و فلسفی از آنها بگیرند، رمان‌هایی هم صرف برای تفریح و گذراندن وقت نوشته شده باز اگر مفصل باشد امروز چندان خواننده ندارد و کمتر کسی در پی مطالعه آنها می‌رود به همین جهت قصه‌های کوچک مویسان و کونان دوایل امروز از رمان‌های دوما و بالزاک بیشتر کسب اشتها کرده و خواننده زیاده‌تر دارد.

در شماره نخست/افسانه در ۵۴ صفحه، این دو داستان چاپ شده است: «معشوقه مومیایی» از کائن دوویل که داستانی بدون حضور شرلوک هلمز است و «سرگذشت ممن» از ولتر هر دو به ترجمه سلطان حمید امیرسلیمانی. توضیحی که درباره داستان‌ها و مترجم آنها در این شماره آمده هم جالب است و نشان از پیش‌گامی ناشر و تلاش در به راه انداختن یک نهضت ترجمه داستان کوتاه در نشریه‌اش دارد:

اینک اولین جلد افسانه که انتشار می‌یابد عبارت از دو قصه کوچک از دو نفر نویسنده مشهور اروپایی که مترجم آنها آقای سلطان حمیدخان امیرسلیمانی به وسیله ترجمه و انتشار آنها برای اولین دفعه قدم به حوزه مطبوعات و ادبیات می‌گذارند و در همین قدم اول حسن سلیقه و ذوق خود را معرفی می‌کنند و با این حسن انتخاب و انشای سلیس و روانی که در ترجمه این دو قطعه به کار برده‌اند می‌توان امیدوار شد که در آتیۀ نزدیکی در ردیف مترجمین خوش‌ذوق ما قرار بگیرند.

رسم جالب دیگری که افسانه از همین جزوه اول خود در پیش می‌گیرد، مهم دانستن نویسندگان داستان‌ها و در نظر گرفتن یک صفحه برای معرفی نویسنده و مرور آثار او در آغاز

هر داستان است: «ضمناً لازم است این نکته را هم متذکر گردد که تراجم احوال مختصری که از هر نویسنده در ابتدای قصه ترجمه شده و او طبع می‌شود بر قیمت و نفاست سلسله انتشارات افسانه می‌افزاید.» البته باید گفت که این رسم تنها در دوره اول افسانه رایج بود و در دوره‌های بعد ادامه پیدا نکرد. پشت جلد شماره اول افسانه هم این وعده را می‌دهد که «هفته‌ای یک مرتبه کتاب نفیسی در پنجاه صفحه مشتمل از داستان‌های کوچک شیرین از طرف مؤسسه خاور منتشر می‌شود.» و از نویسندگان و مترجمان می‌خواهد:

آقایان ادبا و نویسندگانی که افسانه‌های کوچک ترجمه یا تألیف نموده و حاضر

دارند می‌توانند به مؤسسه خاور رجوع نمایند. در مقابل طبع هر جلد، سی مجلد به آنان تقدیم خواهد شد.

اما چنانکه افتد و دانی، وعده «هفته‌ای یک مرتبه» به تحقق نمی‌رسد و شماره یا جزوه دوم افسانه، دو هفته بعد یعنی شنبه ۲۷ آبان ۱۳۰۶ در ۵۸ صفحه، با این داستان‌ها منتشر می‌شود: «پادشاه و عابد» از تولستوی و «قیمت اعدام» از موپاسان هر دو به ترجمه سلطان حمید امیرسلیمانی و «جسد یک خانم در دره از دوسیه‌های نات پنکرتون پلیس مشهور آمریکایی» به ترجمه عطاالله دیهیمی که از نخستین داستان‌های کوتاه پلیسی ترجمه شده به فارسی باید به حسابش بیاوریم.

جزوه سوم افسانه با چهار ماه تأخیر ۲۵ فروردین ۱۳۰۷ در ۵۸ صفحه از راه می‌رسد و سه داستان کوتاه دارد. یک داستان تألیفی از شیخ موسی نثری همدانی با عنوان «طی زمان» که از نخستین داستان‌های علمی تخیلی فارسی به شمار می‌رود و دو داستان ترجمه شده: «اسکندر مقدونی نوشته دکتر زامنهف مؤسس زبان اسپرانتو» به ترجمه صدیق عمائی و «پادشاه ظلمات از سرگذشت‌های شرلوک هولمز» به ترجمه عطاالله دیهیمی.

پشت جلد جزوه سوم دوباره وعده هفتگی بودن جزوه‌ها به چشم می‌خورد: «از فروردین ماه ۱۳۰۷ همه هفته مرتباً افسانه» و به نظر می‌رسد محمد رضانی صاحب انتشارات

کلاله خاور عزمش را جزم کرده که این جزوه‌ها را مرتب‌تر منتشر کند. همین‌طور هم می‌شود و جزوه چهارم، هفته بعد یعنی شنبه اول اردیبهشت ۱۳۰۷ از راه می‌رسد؛ این بار در ۶۲ صفحه اما فقط با یک داستان از اچ. جی. ولز به نام «شهر کوران» با ترجمه رضا کلانتری و این برای اولین بار است که داستانی از ولز نویسنده مشهور انگلیسی به فارسی ترجمه شده است. هفته دوم اردیبهشت ۱۳۰۷، جزوه پنجم *افسانه* در ۶۲ صفحه با دو داستان کوتاه چاپ می‌شود: «مسعود و طلعت» نوشته پویان که یک داستان عاشقانه در تهران آن روزهاست و «گنج در جنگل» داستان کوتاه دیگری از اچ. جی. ولز که بدون ذکر نام نویسنده و باز با ترجمه رضا کلانتری در این شماره آمده است.

جزوه ششم با ۶۰ صفحه در هفته سوم اردیبهشت آن سال، دو داستان به نام‌های «مرد بی‌وفا» و «فرشته و زاهد» را شامل می‌شود که هر دو از اسپرانتو ترجمه شده‌اند و احتمالاً نوشته دکتر زامنهف مؤسس و طراح این زبان هستند. مترجم آنها چنان که روی جلد این شماره آمده «صدیق عمائی معلم مدرسه تأیید همدان» است.

جزوه هفتم در هفته آخر اردیبهشت با ۶۲ صفحه، دو داستان در خود دارد: «عنتر شجاع عرب از آثار نویسندگان اخیر فرانسه» با ترجمه حسینقلی مستعان و «پادشاه و شکم‌پرست» بدون ذکر نام نویسنده، ترجمه‌ای از صدیق عمائی است که احتمالاً باز هم از اسپرانتو برگردانده شده باشد.

جزوه هشتم *افسانه* با ۵۲ صفحه به‌طور کامل به یک داستان از حسینقلی مستعان با عنوان «علی بابا» اختصاص یافته و عبارت «مقتبس از افسانه‌های قدیمی» تنها توضیحی است که در پیشانی داستان دیده می‌شود. جزوه هشتم هم تاریخ اردیبهشت‌ماه را روی جلد دارد؛ اما این وسط معلوم نیست چه اتفاقی می‌افتد که جزوه نهم *افسانه* بی هیچ توضیحی در آبان‌ماه همان سال و با پنج ماه تأخیر بیرون می‌آید. این شماره در ۵۴ صفحه دو داستان «سرگذشت یک بدبخت» به قلم عبدالرحمان فرامری و داستان کوتاه «گردش» از گی دو مویاسان را با ترجمه محسن صبا شامل می‌شود.

شماره دهم *افسانه* اسفندماه تاریخ خورده که آخرین شماره سال ۱۳۰۷ و آخرین شماره از دوره اول این نشریه به حساب می‌آید. این شماره در ۵۶ صفحه تماماً به داستان زندگی چارلز لیندبرگ همان خلبانی که در یک پرواز انفرادی با هواپیمای تک‌موتوره، فراز اقیانوس اطلس را طی کرد و از آمریکا به اروپا رفت، اختصاص یافته است: «زندگانی لیندبرگ طیاره‌چی معروف» نوشته دانوال اوری و موريس دهان با ترجمه امیر هوشنگ نیرنوری. دوره

اول با پانزده داستان ترجمه و چهار داستان تألیفی تمام می‌شود اما تا دوره دوم افسانه دو سال فاصله می‌افتد. (ر.ک. جدول دوره اول؛ پیوست)

دوره دوم جمع و جورتر از قبل و معمولاً به صورت جزوه‌های ۱۶ صفحه‌ای منتشر شده و انگار ناشر عزمش را جزم کرده است که آن را هر روز و به قول خودش به صورت «افسانه یومیه» منتشر نماید. شماره اول از دوره دوم، پنجمین آبان‌ماه ۱۳۰۹ تاریخ خورده است و یک داستان کوتاه پلیسی به نام «قاتل عجیب» را بدون ذکر نام نویسنده و با ترجمه و بازنویسی رشید امانت در خود دارد.

این شماره بدون هیچ مقدمه‌ای تنها با این توضیحات در روی جلد همراه است:

این کتاب ماهی بیست جزوه همه‌روزه سوای جمعه و دوشنبه و ایام تعطیل منتشر می‌شود. هرکس پنج قران به مؤسسه خاور بفرستد بیست جزوه در یک ماه مرتباً فرستاده خواهد شد. روز شنبه سوم آبان افسانه طوفان شکسپیر را خواهید خواند.

همین طور هم می‌شود و جزوه دوم افسانه از دوره دوم، شنبه سوم آبان‌ماه ۱۳۰۹ با تلخیص و بازنویسی نمایشنامه «طوفان» شکسپیر منتشر شده که پرویز ناتل خانلری آن را به شکل داستان کوتاه، ترجمه و بازنویسی کرده است.

تبلیغی را که در این شماره از افسانه بر پشت جلد آن دیده می‌شود، جلوه‌ای از تلاش‌های خستگی‌ناپذیری باید دانست که محمد رضایی و نشریه‌اش برای تبدیل داستان کوتاه به نوعی سرگرمی در زندگی آن روزگار ایرانیان داشته‌اند:

افسانه یومیه بهترین سرگرمی و مشغولیت خواننده در روز است زیرا اولاً وقت زیادی را تلف نمی‌نماید و ثانیاً طبع آن خوب و نفیس و قیمت آن خیلی ارزان است. ثالثاً مطالب آن برای هرکس مفید و مشغول‌کننده است. مخصوصاً برای ولایات ایران که اهالی آن نمی‌توانند وجه زیادی به مصرفِ مخارجِ تفریحی برسانند و ابداً سرگرمی ندارند، بهترین وسیله تفریح می‌باشد

زیرا که کتاب غذای روح و افسانه نمک این طعام محسوب می‌شود.

از آن پس «افسانه یومیه» به‌طور مرتب در هشتاد جزوه تداوم انتشار دارد و با نشر ۱۱۶ داستان کوتاه شامل ۷۲ ترجمه و ۴۴ تألیف، پربرترین دوره فعالیت خود را پشت سر می‌گذارد. (ر.ک. جدول دوره دوم؛ پیوست)

در این دوره از *افسانه* پرویز ناتل خانلری فعالیت چشمگیری دارد و نخستین ترجمه‌های او را می‌شود در جزوه‌های این دوره سراغ گرفت. البته همکاری خانلری با *افسانه* در دوره سوم این نشریه هم ادامه پیدا کرده است. (ر.ک. جدول دوره دوم و سوم؛ پیوست) روایت خانلری از این دوران چنین است:

در آن سال‌ها من دوره متوسطه را می‌گذرانیدم و تازه دست به قلم برده بودم و در مجموعه *افسانه*... ترجمه‌هایی منتشر می‌کردم. این ترجمه‌ها بیشتر از روی متونی بود که به‌ندرت از نویسندگان و شعرای آن روزی اروپا قاطی کتاب‌های کلاسیک فرانسوی به تهران می‌رسید. مثلاً هانری بوردو یا سولی پرودوم یا لوکنت دولیل و یا آپولینر تازه موج نوی ادبیات بعد از جنگ اروپا و مخصوصاً فرانسه را رهبری می‌کردند و من در ترجمه‌هایم بیشتر به کار آنها توجه می‌کردم زیرا که هم‌سلیقگی بیشتر با این دسته داشتم تا چهره‌های کلاسیک و شناخته‌شده ویکتور هوگو، بالزاک، آنا تول فرانس و الکساندر دوما. صاحب کلاله خاور... در آن زمان بزرگ‌ترین ناشر تهران بود و پر جرات‌ترین کسی که می‌توان در زمینه چاپ کتاب سراغ کرد. در آن روزگار که خواننده حکم سیمرخ و کیمیا را داشت او واقعا با انتشار *افسانه* روزانه یک کار بزرگ نزدیک به معجزه را انجام داد. اما چون خواننده معدود بود و سرمایه این مرد صاحب‌همت محدود، از این جهت پولی به ما نمی‌رسید و به‌قول معروف نویسندگان افتخاری *افسانه* بودیم و فقط در ازای هر قصه‌ای که چاپ می‌شد، این ناشر علاقه‌مند پنج نسخه از اثر چاپ‌شده را به‌رایگان به ما می‌داد. البته شاید دیگران پولی می‌گرفتند، اما من که محصل مدرسه‌ای بیش نبودم به همین پنج جلد *افسانه* مجانی راضی بودم و خوب به‌خاطر دارم که وقتی قصه دختر سروان اثر پوشکین را ترجمه کردم و او چاپ کرد، با هزار خواهش و تمنا، ده جلد *افسانه* به عنوان حق‌الترجمه به من داد و کلی به‌گردنم منت گذاشت. (۳)

داستان‌های کوتاه مویسان ظاهراً با اقبال خوانندگان ایرانی همراه بوده چون از همه بیشتر داستان‌های اوست که در جزوه‌های دوره دوم *افسانه* دیده می‌شود. نخستین ترجمه‌ها از داستان‌های پوشکین نیز در همین دوره از *افسانه* می‌آید: «بی‌بی گلایی» با ترجمه سلطان شرف‌الدین قهرمانی (جزوه ۳۹، شنبه ۲۹ آذر) و «یک تیر» با ترجمه میرزا حسین خان انصاری

(جزوه ۴۹، شنبه ۲۰ دی). (۴)

ادگار آلن پو با داستان «گره سیاه» به ترجمه حسین پژمان بختیاری برای نخستین بار در این دوره از افسانه است که به خوانندگان معرفی می‌شود. از این‌ها گذشته، یکی از نخستین زنان مترجم فارسی هم در لابه‌لای صفحات همین دوره است که اعلام حضور می‌کند: جمیله فرخ که داستان‌های ویکتور هوگو را در جزوه‌های ۲۹ و ۳۲ ترجمه کرده است. اولین ترجمه‌های بزرگ علوی و مسعود فرزاد هم در دوره دوم افسانه چاپ می‌شوند. البته فرزاد در دوره دوم افسانه علاوه بر ترجمه، دستی هم در نوشتن دارد: «معلم کم‌آزار» نمایشنامه کم‌دی در یک پرده (جزوه ۵۳، چهارشنبه ۲۴ دی) و داستان «سیل بجنورد» (جزوه ۵۶، چهارشنبه بهمن) از نوشته‌های او هستند. اما پُرکارتر از همه در نویسندگی سعید نفیسی با ۷ داستان در این دوره افسانه است: «ریش گرو گیس» (جزوه ۲۱، شنبه آذر)، «طوق لعنت» (جزوه ۲۲، یکشنبه ۲ آذر)، «پس از خودکشی پسرش» و «شهوَت کلام» (هر دو در جزوه ۳۳، چهارشنبه ۱۹ آذر) و سه داستان «سیل تمدن»، «فرنگی مآبی» و «خانه پدری» (جزوه ۳۸، چهارشنبه ۲۶ آذر).

پنجشنبه ۲۱ اسفند ۱۳۰۹ با انتشار جزوه ۸۰، دوره دوم افسانه در طول مدت کمتر از ۵ ماه به پایان می‌رسد و دوره سوم با ۴۰ روز فاصله از اول اردیبهشت ۱۳۱۰ با تک داستانی به نام «قمار» آغاز می‌شود که نوشته هوفمان و ترجمه حسین پژمان بختیاری است. افسانه‌های دوره سوم، شنبه و سه‌شنبه هر هفته منتشر می‌شوند و در ابتدا عموماً ۲۴ صفحه‌ای هستند اما از شماره هجده، مطابق توضیحات پشت جلد به دلیل گرانی کاغذ به شانزده صفحه کاهش پیدا می‌کنند.

مهم‌ترین اتفاق دوره سوم، حضور صادق هدایت در قامت مترجم و نویسنده داستان کوتاه است. ترجمه‌های وی در این دوره در جدول زیر آمده است:

ردیف	نام داستان	نویسنده	شماره/افسانه	سال ۱۳۱۰ خورشیدی
۱	کور و برادرش	دکتر شنیتزلر	جزوه ۴ و ۵	شنبه ۱۱ اردیبهشت
۲	کلاغ پیر	لانز کیپلاند	جزوه ۱۱	سه‌شنبه ۲۸ اردیبهشت
۳	تمشک تیغ‌دار	آنتوان چخوف	جزوه ۲۳	سه‌شنبه ۸ تیر
۴	مرداب حبشه	گاستن شرو	جزوه ۲۸	شنبه ۲۶ تیر

«درد دل میرزا یدالله» (جزوه ۲۸، شنبه ۲۶ تیر که بعدها به محلل تغییر نام داد)، «حکایت بانئیجه» (جزوه ۳۱، شنبه ۲ مرداد) و «شب‌های ورامین» (جزوه ۳۲، سه‌شنبه ۵ مرداد) از نوشته‌های او در دوره سوم/افسانه‌اند. مهم‌تر اینکه آنتوان چخوف با داستان کوتاه «تمشک تیغ‌دار» به ترجمه اوست که به خوانندگان ایرانی معرفی می‌شود. مسعود فرزاد هم در دوره سوم، او. هنری را با ترجمه «داروی محبت» و «پُر عالی» برای اولین بار معرفی می‌کند و ترجمه‌هایی نیز از ادگار آلن پو دارد:

ردیف	نام داستان	نویسنده	شماره/افسانه	سال ۱۳۱۰ خورشیدی
۱	داروی محبت	او. هنری	جزوه ۲	شنبه ۴ اردیبهشت
۲	پُر عالی	او. هنری	جزوه ۴ و ۵	شنبه ۱۱ اردیبهشت
۳	قلب رازگو	ادگار آلن پو	جزوه ۲۶	شنبه ۱۹ تیر
۴	آموختیلادو	ادگار آلن پو	جزوه ۲۶	شنبه ۱۹ تیر
۵	ماسک مرگ سرخ	ادگار آلن پو	جزوه ۲۷	سه‌شنبه ۲۲ تیر

از نوشته‌های تألیفی دوره سوم/افسانه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «حکایت وجدان»، اقتباس از مشاهده یک فیلم به قلم غلامحسین محتشم (جزوه ۱۲، شنبه ۱ خرداد)؛ «یعنی که مصاحبه»، کم‌دی در یک پرده به قلم مسعود فرزاد (جزوه ۱۴ و ۱۵، سه‌شنبه ۱۱ خرداد)؛ «قضاوقدر» به قلم ابوالقاسم پاینده (جزوه ۱۶، شنبه ۱۵ خرداد)؛ «باد سام» به قلم آقا بزرگ علوی (جزوه ۳۱، شنبه ۲ مرداد)؛ «ازدواج عجیب»، «رفتم ثواب کنم کباب شدم» و «سرگذشت عشرت» هر سه به قلم محمود هدایت (جزوه ۳۳، بهمن ۱۳۱۰).

دوره سوم شامل ۶۰ شماره از اردیبهشت ۱۳۱۰ آغاز شده بود که در مجموع ۵۴ داستان کوتاه شامل ۳۴ ترجمه و بیست تألیف دارد، در بهمن‌ماه همان سال به پایان رسید (ر.ک. جدول دوره سوم؛ پیوست). آخرین داستان دوره سوم، داستانی از پوشکین به ترجمه پرویز ناتل خانلری به نام «دختر سلطان» بود که بعداً به صورت کتاب درآمد و نامش «دختر سروان»

شد. (۵) اما دوره سوم پایان افسانه‌های کلاله خاور نبود.

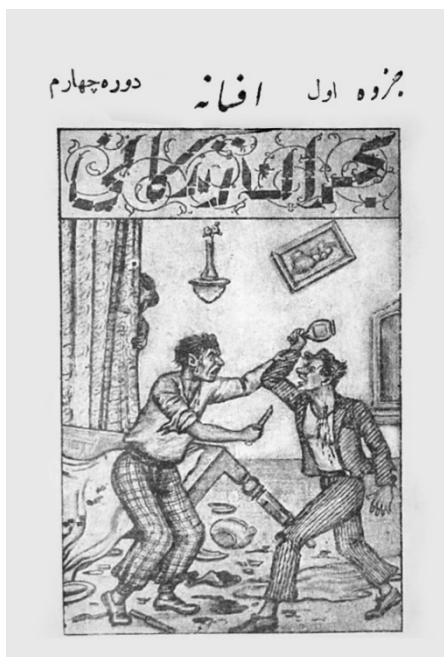
محمد رضانی بار دیگر در ۱۳۲۳ عزم کرد تا دوره چهارم افسانه را منتشر کند. این بار با خودش و خوانندگان قرار گذاشته بود که کارش گسترده‌تر از دوره‌های قبل باشد:

افسانه‌های مصور که از این پس همه هفته منتشر خواهد شد معرف ذوق و سلیقه ما و بهترین مشغولیت برای خوانندگان خواهد بود و چیزی که لازم می‌دانیم در اینجا به عرض قارئین محترم برسانیم آنست که نشر افسانه این بار برای چاپ یک داستان ساده نیست بلکه در هر جزوه افسانه ده موضوع مختلف مطرح است... موضوعاتی که در هر جزوه افسانه چاپ می‌شود: ۱. افسانه خارجی ۲. افسانه ایرانی ۳. قصه ۴. افسانه منظوم ۵. بخندیم ۶. عادات و آداب ۷. غرائب و عجائبی که دیده یا شنیده‌اید ۸. ممکن است ندانید ۹. ابیات منتخبه ۱۰. جدول.

جزوه اول از دوره چهارم افسانه ۱۴ بهمن ۱۳۲۳ منتشر شد و ۶۴ صفحه داشت. شماره‌های بعدی هم در طول بهمن و اسفند بیرون آمدند؛ اما این دوره حتی به جزوه نهم هم نرسید و شنبه ۴ فروردین ۱۳۲۴ با آمدن شماره هشتم، افسانه‌های کلاله خاور از انتشار بازماند.

داستان کوتاه «مرقد آقا» از نیما یوشیج (جزوه ۴، شنبه ۵ اسفند) و «مرد احمق» به قلم رسام ارژنگی (جزوه ۵ و ۶، شنبه ۱۹ اسفند) از داستان‌های قابل توجه دوره چهارمند. این دوره در مجموع شانزده داستان کوتاه شامل شش ترجمه و ده تألیف داشت (ر.ک. جدول دوره چهارم؛

پیوست)؛ اما دلیل ادامه نیافتن افسانه را باید در اشتغالات زیاد ناشر آن جستجو کرد. کلاله خاور اگرچه بزرگ‌ترین مؤسسه نشر کتاب در دوره خودش به شمار می‌رفت اما یک‌تنه با تلاش محمد رضانی، صاحب این نشر اداره می‌شد. (۶) افسانه سردبیر نداشت و محمد رضانی هم‌زمان با نشر آن، دو نشریه دیگر یعنی شروق و کتاب را هم منتشر می‌کرد.

علاوه بر آن، مشغول کتاب‌فروشی و چاپخانه‌داری هم بود. در کتاب‌شناسی و گردآوری کتاب و تصحیح متون کهن هم دستی داشت. به اینها اضافه کنید که پخش نشریات و کتاب‌ها در ولایات کشور نیز زیر نظر خود او انجام می‌شد و وصول طلبکاری از کتابفروش‌ها و مشترکان نشریات از جمله در دسرهایی بود که رد و نشان آن در لابه‌لای صفحه‌های افسانه و نشریات دیگر کلاله خاور دیده می‌شود.

نشریه افسانه در مدت زمان فعالیت خود گونه‌های مختلفی از داستان کوتاه را از تاریخی و فلسفی و شاعرانه گرفته تا پلیسی و وحشت و علمی تخیلی به کتاب‌خوانان ایرانی معرفی کرد. این نشریه در چهار دوره و ۱۵۸ شماره با ۲۰۵ داستان کوتاه (۱۲۷ ترجمه و ۷۸ تألیف) جریان مداومی از ترجمه و تألیف به راه انداخت و اگرچه کیفیت کاغذ و حروفچینی و صفحه‌بندی نشریه به دیده امروز ضعیف به نظر می‌رسد اما آن را باید نمونه‌ای پیشگام و تأثیرگذار بر نشریات بعد از خود از جمله کتاب هفته در دهه چهل به حساب آورد. (۷) افسانه کارنامه موفق در آشناسازی جامعه کتاب‌خوان ایرانی با قالب کوتاه داستانی داشت، هرچند - و چه خوب که - واژه «افسانه» نتوانست جای واژه فرانسوی نوول را بگیرد و به جای آن داستان کوتاه که ترجمه‌ای لفظ‌به‌لفظ از short story بود قبول عام یافت.

پانوشت:

(۱) نیما یوشیج: نامه‌ها، به کوشش سیروس طاهباز، انتشارات دفترهای زمانه، ۱۳۶۸، ص ۵۴۰.
 (۲) مجموعه نشریات و کتاب‌های کلاله خاور به همراه مجموعه کتاب‌های خطی و چاپی گردآوری شده توسط این ناشر هم‌اکنون در کتابخانه آیت‌الله بروجردی (مسجد اعظم قم) نگهداری می‌شود. همین‌جا سپاس‌گزار و قدردان گردانندگان این کتابخانه هستم. با تلاش و اهتمام آقایان راهنورد (مدیر کتابخانه) و صمصامی (کارشناس کتابخانه دیجیتال) بود که امکان تورق و بازخوانی تمامی شماره‌های نشریه افسانه فراهم شد.

(۳) پرویز ناتل خانلری در گفتگو با صدرالدین الهی: نقد بی‌غش، انتشارات معین، ۱۳۹۲، صص ۸۹ و ۹۰.

(۴) سعید نفیسی: روابط فرهنگی ایران با شوروی، پیام نو، مهر و آبان ۱۳۲۶.

(۵) اولین کتابی که ترجمه کردم و چاپ شد دختر سروان از پوشکین بود. آن‌هم وقتی بود که محصل کلاس چهارم دبیرستان بودم. محمد رمضانی، مدیر موسسه کلاله خاور آن‌را چاپ کرد و به عنوان حق‌الترجمه پنج نسخه از آن‌را به من داد. این کتاب بعداً توسط انتشارات فرانکلین (کتاب‌های جیبی) تجدید چاپ شد. «یدالله جلالی پندری: خاطرات پرویز ناتل خانلری، آینده، سال ۱۶، شماره ۵-۸، مرداد-آبان ۱۳۶۹، ص ۴۳۷.

(۶) سید فرید قاسمی: محمد رمضانی از مشاهیر کتابشناسی ایران، خانه کتاب، ۱۳۹۳، ص ۲۹.

افسانه؛ سرآغاز ترجمه داستان کوتاه در ایران ۱۲۸۷/۷

(۷) علی خزاعی فر: خدمات متقابل ترجمه و تألیف با نگاهی به مجله کتاب هفته، فصلنامه مترجم، سال بیست و نهم، شماره ۷۱، صص ۱۱۱ تا ۱۲۴؛ و نیز نگاه کنید به مقالات فصلنامه آنگاه ویژه نامه کتاب هفته، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۶.

پیوست:

کارنامه چهار دوره فعالیت نشریه افسانه

دوره اول: از آبان ۱۳۰۶ تا اسفند ۱۳۰۷

جزوه	تاریخ انتشار	فهرست
۱	شنبه ۱۳ آبان	معشوقه مومیایی / کنان دوپل و سرگذشت ممن / ولتر هر دو به ترجمه سلطان حمید امیر سلیمانی
۲	شنبه ۲۷ آبان	پادشاه و عابد / تولستوی و قیمت اعدام / مویسان هر دو به ترجمه سلطان حمید امیر سلیمانی، جسد یک خانم در دره از دوسیه های نات پنکرتون ترجمه عطاالله دیهیمی
۳	شنبه ۲۵ فروردین	طی زمان / شیخ موسی نثری همدانی، اسکندر مقدونی / دکتر زاننهف ترجمه صدیق عمائی، پادشاه ظلمات از سرگذشت های شرلوک هولمس ترجمه عطاالله دیهیمی
۴	شنبه ۱۱ اردیبهشت	شهر کوران / اچ. جی. ولز ترجمه رضا کلاتری
۵	اردیبهشت	مسعود و طلعت / پویان، گنج در جنگل / اچ. جی. ولز ترجمه رضا کلاتری
۶	اردیبهشت	مرد بی وفا و فرشته و زاهد هر دو ترجمه از اسپرانتو: صدیق عمائی معلم مدرسه تایید همدان
۷	اردیبهشت	عتر شجاع عرب از آثار نویسندگان اخیر فرانسه ترجمه حسینقلی مستعان، پادشاه و شکم پرست / بدون نام نویسنده، ترجمه صدیق عمائی
۸	اردیبهشت	علی بابا / حسینقلی مستعان
۹	آبان	سرگذشت یک بدبخت / عبدالرحمان فرامری، گردش / مویسان ترجمه محسن صبا
۱۰	اسفند	زندگانی لیندبرگ طیاره چی معروف / دانوال اوری و موریس دهان ترجمه امیر هوشنگ نیرنوری

دوره دوم: از آبان تا پایان اسفند ۱۳۰۹

۱	پنجشنبه آبان	قاتل عجیب / بی نام نویسنده، ترجمه و بازنویسی رشید امانت
۲	شنبه ۳ آبان	نمایشنامه طوفان / شکسپیر با تلخیص و بازنویسی پرویز ناتل خانلری
۳	یکشنبه ۴ آبان	ادامه طوفان شکسپیر، حافظ شاعر ایرانی / هانری گی فرانسوی ترجمه محسن صبا، دستمال / ژوزف مونتیه ترجمه پرویز ناتل خانلری
۴	سه شنبه ۶ آبان	قاتل کیست؟ / م. دهانی
۵	چهارشنبه ۷ آبان	ادامه داستان قاتل کیست؟
۶	پنجشنبه ۸ آبان	مست / موپاسان و پدرکش / موپاسان هر دو با ترجمه پرویز ناتل خانلری
۷	شنبه ۱۰ آبان	انگشت رنگین از سرگذشت‌های اتل کینگ مفتشه پلیس آمریکا ترجمه عطاالله دیهیمی
۸	یکشنبه ۱۱ آبان	ادامه داستان روز قبل، اعتراف / موپاسان ترجمه ناتل خانلری
۹	سه شنبه ۱۳ آبان	سفری به افریقا سفرنامه داستانی بی ذکر نام نویسنده، ترجمه رشید امانت
۱۰	چهارشنبه ۱۴ آبان	ادامه سفری به آفریقا
۱۱	پنجشنبه ۱۵ آبان	ادامه سفری به آفریقا، در یکی از شبهای بهار / موپاسان ترجمه ناتل خانلری
۱۲	شنبه ۱۷ آبان	اسرار سیرک / بدون ذکر نام نویسنده ترجمه رشید امانت
۱۳	یکشنبه ۱۸ آبان	ادامه اسرار سیرک، سنجاق / موپاسان ترجمه آل بویه، فردوسی از اشعار هانری هاینه آلمانی ترجمه محسن صبا
۱۴	سه شنبه ۲۰ آبان	ستارگان / آلفونس دوده، مادموازل پایون / آلبرسیم هر دو داستان به ترجمه محسن صبا
۱۵	پنجشنبه ۲۲ آبان	خواب خرس / حسین انصاری، آرنوین / آلفونس دوده ترجمه محسن صبا
۱۶	شنبه ۲۴ آبان	افسانه‌های یونانی / ژولیت کوبله بدون نام مترجم
۱۷	یکشنبه ۲۵ آبان	ادامه افسانه‌های یونانی، سرباز کوچک / موپاسان ترجمه آل بویه
۱۸	سه شنبه ۲۷ آبان	اسرار عشق / رشید امانت
۱۹	چهارشنبه ۲۸ آبان	دو هدیه از بابانوئل / بدون نام نویسنده ترجمه میرزا حسین خان زرین خامه
۲۰	پنجشنبه ۲۹ آبان	دو جوان در شهر ورنا / شکسپیر، ترجمه ابوالفتح ایلیک
۲۱	شنبه ۱ آذر	ریش گرو گیس / سعید نفیسی
۲۲	یکشنبه ۲ آذر	ادامه ریش گرو گیس، طوق لعنت / سعید نفیسی
۲۳	سه شنبه ۴ آذر	فروشی / موپاسان، تیستین / موپاسان هر دو به ترجمه محسن صبا
۲۴	چهارشنبه ۵ آذر	دو خانواده / مادام وی، پدر از اشعار فرانسوا کوپه هر دو به ترجمه ناتل خانلری
۲۵	پنجشنبه ۶ آذر	ابراهیم ادهم / اشراق خاوری
۲۶	شنبه ۸ آذر	قصه زمستانی / شکسپیر، انتقام / موپاسان هر دو به ترجمه ابوالفتح ایلیک بختیاری

۲۷	یکشنبه ۹ آذر	معجزه سرما و گرما / هانری بوردو و مکافات / فردریک بوتیه هر دو با ترجمه ناتل خانلری
۲۸	سه شنبه ۱۱ آذر	نوی نی / علی اصغر شریف، دزدان شیکاگو / بدون نام نویسنده، ترجمه منوچهر لهراسبی
۲۹	چهارشنبه ۱۲ آذر	نودوسه / ویکتور هوگو و کارگران دریا / ویکتور هوگو، هر دو داستان ترجمه و تلخیص جمیله فرخ
۳۰	شنبه ۱۵ آذر	رلا / آلفرد دو موسه، ترجمه محمدعلی گلشائیان
۳۱	یکشنبه ۱۶ آذر	ادامه رلا، خوشحالی غیرمنتظره / بدون نام نویسنده، ترجمه میرزا حسین خان زرین خامه
۳۲	سه شنبه ۱۸ آذر	صبح امید / بدون نام نویسنده، ترجمه منوچهر لهراسبی، مردی که می خندد / ویکتور هوگو ترجمه و تلخیص جمیله فرخ
۳۳	چهارشنبه ۱۹ آذر	پس از خودکشی پسرش و شهوت کلام، هر دو داستان به قلم سعید نفیسی
۳۴	پنجشنبه ۲۰ آذر	کشف عجیب / میراحمد ایروانلو
۳۵	شنبه ۲۲ آذر	ادامه کشف عجیب، مطرب / هانری بوردو، ترجمه ناتل خانلری
۳۶	یکشنبه ۲۳ آذر	دزد اطفال / بدون نام نویسنده با ترجمه ح. پژمان بختیاری، مراجعت غیرمترقبه / بدون نام نویسنده با ترجمه حسین زرین خامه
۳۷	سه شنبه ۲۵ آذر	ادامه مراجعت غیر مترقبه، گرگ / مویاسان ترجمه ا. راسخی
۳۸	چهارشنبه ۲۶ آذر	سه داستان سیل تمدن، فرنگی مآبی و خانه پدری نوشته سعید نفیسی
۳۹	شنبه ۲۹ آذر	بی بی گلابی / پوشکین ترجمه سلطان شرف الدین قهرمانی
۴۰	یکشنبه ۳۰ آذر	ادامه بی بی گلابی، بیداری بخت / بدون نام نویسنده، ترجمه سلطان شرف الدین قهرمانی
۴۱	سه شنبه ۲ دی	انتظار / مویاسان ترجمه امیر دولو، مادر وحشی / مویاسان ترجمه عطاالله شهاب پور
۴۲	پنجشنبه ۴ دی	قصر خیالی / شارل گویون ترجمه ناتل خانلری، طوفان / جبران خلیل جبران ترجمه واعظزاده
۴۳	شنبه ۶ دی	حسن تصادف / شرف الدین قهرمانی، از مراسلات پل لوی کوریه به مادام پیگال ترجمه م. ص.، لپتی پوسه / بدون نام نویسنده به ترجمه پرویز مستوفی
۴۴	یکشنبه ۷ دی	خاکستر نشین اقتباس از حکایات انگلیسی ترجمه جواد پارسا کرمانی، دست انتقام / مویاسان ترجمه عطاالله شهاب پور
۴۵	سه شنبه ۹ دی	هشت کرور اشرفی / محمدعلی عبادی
۴۶	چهارشنبه ۱۰ دی	خر بی دم از حکایات قدیم ایران / حسن علوی همدانی، سه احمق / محمود تهرانپور
۴۷	پنجشنبه ۱۱ دی	قمار / غلامرضا آذرنگ

۴۸	پنجشنبه ۱۸ دی	ادامه داستان قمار، گریه سیاه / ادگار آلن پو ترجمه پژمان بختیاری، آنکر / حسن علوی
۴۹	شنبه ۲۰ دی	یک تیر / پوشکین ترجمه میرزا حسین خان انصاری
۵۰	یکشنبه ۲۱ دی	ادامه یک تیر، سه داستان خدا می‌رساند. صندلی و خوب آوردی به قلم شرف‌الدین قهرمانی
۵۱	دوشنبه ۲۲ دی	عشق خونین / بدون نام نویسنده به ترجمه سلطان محمدعلیخان صفاری، کریستین از اشعار لوکنت دولیل ترجمه ناتل خانلری
۵۲	سه شنبه ۲۳ دی	آخرین دیدار / پرویز ناتل خانلری، تلفن بی‌موقع / حسن علوی همدانی
۵۳	چهارشنبه ۲۴ دی	معلم کم‌آزار نمایشنامه کم‌دی در یک پرده / مسعود فرزاد، سه از شب گذشته / حسن علوی
۵۴	پنجشنبه ۲۵ دی	پسپیشه از افسانه‌های یونانی ترجمه پژمان بختیاری
۵۵	یکشنبه ۲۸ دی	ادامه افسانه پسپیشه
۵۶	چهارشنبه ۱ بهمن	سیل بجنورد / مسعود فرزاد، سینمای ساکن از شاعر فرانسوی به ترجمه حسن علوی
۵۷	پنجشنبه ۲ بهمن	مستحفظ راه / سلطان محمدعلی خان صفاری
۵۸	پنجشنبه ۹ بهمن	ادامه مستحفظ راه، شبی در پاییز / ماکسیم گورکی ترجمه آقابزرگ علوی
۵۹	شنبه ۱۱ بهمن	کرسپل / آ. هوفمان موسیقی‌دان مشهور به ترجمه پژمان بختیاری
۶۰	یکشنبه ۱۲ بهمن	بقیه کرسپل، مدینه یک زن دلاور / حسن علوی
۶۱	سه شنبه ۱۴ بهمن	دزد عیار داروغه باهوش / م. سلطانی
۶۲	چهارشنبه ۱۵ بهمن	بقیه داستان دیروز، پسر نازپرورده / بدون نام نویسنده ترجمه از عربی: اشراق خاوری
۶۳	پنجشنبه ۱۶ بهمن	اسب سواری / ویلیام کایپر، طفل و رویای ستاره / چارلز دیکنز هر دو داستان به ترجمه مسعود فرزاد، زنجیر عدالت / شرف‌الدین قهرمانی
۶۴	شنبه ۱۸ بهمن	بابا میلون / مویسان ترجمه موسی بروخیم، درس مفید / بدون نام نویسنده، ترجمه از عربی: اشراق خاوری، شاهسون و دیوانه / شرف‌الدین قهرمانی
۶۵	یکشنبه ۱۹ بهمن	شب دوشین / پویان
۶۶	شنبه ۲۵ بهمن	ادامه داستان شب دوشین، مادر بد / غلامرضا برزگر، اسرار کره مریخ / م. لمان ترجمه حبیب فهیمی
۶۷	یکشنبه ۲۶ بهمن	عشق و مرگ / میعاد ونیس ترجمه ا. خطیب‌لو
۶۸	چهارشنبه ۲۹ بهمن	مرد با دستکش و گریه و خنده هر دو داستان به قلم عباس مشیری
۶۹	سه شنبه ۵ اسفند	ادامه داستان گریه و خنده، نیزن پاره‌پوش منظومه انگلیسی / رابرت برونینگ ترجمه مسعود فرزاد، فهرست داستان‌های منتشر شده در افسانه و فهرست انتشارات کلاله خاور
۷۰	چهارشنبه ۶ اسفند	همانکه دلت می‌خواهد / شکسپیر ترجمه ابوالفتح ایلبک بختیاری

افسانه؛ سرآغاز ترجمه داستان کوتاه در ایران ۱۳۲۷/۷/۱۳۲

۷۱	پنجشنبه ۷ اسفند	ادامه داستان دیروز، قوش از اشعار هنری لانگفیلو آمریکایی ترجمه مسعود فرزاد
۷۲	دوشنبه ۱۱ اسفند	حکایات انگلیسی / ژولیت کوبله ترجمه امیرهوشنگ نیرنوری
۷۳	سه شنبه ۱۲ اسفند	بقیه حکایات انگلیسی، عشق و محبت / بدون نام نویسنده ترجمه حسین کامبول، طفولیت سمیرامیس / بدون نام نویسنده ترجمه عبدالحمید نیرنوری
۷۴	چهارشنبه ۱۳ اسفند	امیدواری در یک شب تیره / نایب اول فرهاد دادستان
۷۵	پنجشنبه ۱۴ اسفند	عشق سیاه / غلامحسین محتشم
۷۶	شنبه ۱۶ اسفند	بقیه داستان عشق سیاه
۷۷	دوشنبه ۱۸ اسفند	بریان خوک / چارلز لام ترجمه مسعود فرزاد - کوران متحد / الیاس ناطقی
۷۸	سه شنبه ۱۹ اسفند	نتیجه سوء ازدواج / عباس شهری، الماس و سوسمار / بدون نام نویسنده ترجمه مهربان فرنگی، من کلهم اجمعین / شرف الدین سلطانی
۷۹	چهارشنبه ۲۰ اسفند	معجز دهنده بیجان / غلامحسین محتشم، الکل و نتایج آن / جهانگیر جهانداری
۸۰	پنجشنبه ۲۱ اسفند	صدای پول از حکایات فرانسه ترجمه حسن علوی، خلیفه یکروزه / منوچهر فرشید، سفیدپوش / غلامرضا آذرنگ

دوره سوم: از اردیبهشت تا بهمن ۱۳۱۰

۱	چهارشنبه اردیبهشت	قمار / آ. هوفمان ترجمه پژمان بختیاری
۲	شنبه ۴ اردیبهشت	بقیه قمار، داروی محبت / او. هنری ترجمه مسعود فرزاد، اشتباه پزیدن / بدون نام نویسنده ترجمه غلامرضا آذرنگ
۳	سه شنبه ۷ اردیبهشت	ریکی تیکی تاوی / رادیارد کیلینگ ترجمه مسعود فرزاد
۴ و ۵	شنبه ۱۱ اردیبهشت	کور و برادرش / دکتر شنیتزلر ترجمه صادق هدایت، پز عالی / او. هنری ترجمه مسعود فرزاد
۶ و ۷	سه شنبه ۱۴ اردیبهشت	قربانی های محیط / سلطان محمدعلیخان صفاری
۸	شنبه ۱۸ اردیبهشت	ایران و افغان / اشراق خاوری
۹	سه شنبه ۲۱ اردیبهشت	جوان بوالهوس / پویان، دیوانه کیست / بدون نام نویسنده ترجمه حسین کامبول
۱۰	شنبه ۲۵ اردیبهشت	عشاق عقیف / ا. خطیلو

۱۱	سه شنبه ۲۸ اردیبهشت	بقیه عشاق عقیف، کلاغ پیر / لائز کیپلاند نویسنده نروژی ترجمه صادق هدایت
۱۲	شنبه ۱ خرداد	حکیمیت وجدان اقتباس از مشاهده یک فیلم / غلامحسین محتشم
۱۳	سه شنبه ۴ خرداد	بقیه حکیمیت وجدان، سرو چه می گفت / هانس کریستین آندرسن دانمارکی ترجمه مسعود فرزاد
۱۴ و ۱۵	سه شنبه ۱۱ خرداد	یعنی که مصاحبه کمدی در یک پرده / مسعود فرزاد، منظومه پرچهر تیره روز / سید محمدعلی امام، مهربانی شوم / مسعود فرزاد
۱۶	شنبه ۱۵ خرداد	قضا و قدر / ابوالقاسم پاینده
۱۷	سه شنبه ۱۸ خرداد	بقیه داستان قضا و قدر، سفیدوسپاه / ولتر ترجمه ناتل خانلری
۱۸	شنبه ۲۲ خرداد	مادماوئل اسکودری / آ. هوفمان ترجمه پژمان بختیاری
۱۹	سه شنبه ۲۵ خرداد	ادامه داستان مادماوئل اسکودری
۲۰	شنبه ۲۹ خرداد	ادامه داستان مادماوئل اسکودری
۲۱	سه شنبه ۱ تیر	ادامه داستان مادماوئل اسکودری
۲۲	شنبه ۵ تیر	ادامه داستان مادماوئل اسکودری
۲۳	سه شنبه ۸ تیر	تمشک تیغ دار / آنتوان چخوف ترجمه صادق هدایت
۲۴	شنبه ۱۲ تیر	حاجی الهیار لوطی / غفار نصیری
۲۵	سه شنبه ۱۵ تیر	فاطمه / محمدرضا صفاری، شرم از اشعار فرانسوا کپه ترجمه ناتل خانلری
۲۶	شنبه ۱۹ تیر	قلب رازگو / آلن پو، آموتیلادو / آلن پو هر دو به ترجمه مسعود فرزاد
۲۷	سه شنبه ۲۲ تیر	بقیه آموتیلادو، ماسک مرگ سرخ / ادگار آلن پو ترجمه مسعود فرزاد، قلب هیالمار از اشعار لکنت دولیل ترجمه ناتل خانلری
۲۸	شنبه ۲۶ تیر	درد دل میرزایده الله / صادق هدایت، مرداب حبشه / گاستن شرو ترجمه صادق هدایت
۲۹ و ۳۰	سه شنبه ۲۹ تیر	گرنادیر / هنره بالزاک ترجمه محمود هدایت، اسماء و رشید مأخوذ از مجله العصور مصر ترجمه اشراق خاوری
۳۱	شنبه ۲ مرداد	باد سام / آقابزرگ علوی، حکایت باتیجه / صادق هدایت
۳۲	سه شنبه ۵ مرداد	شب های ورامین / صادق هدایت، سرگذشت یک فقیر / اسماعیل صفا ترجمه م. ضیاء هشرودی
۳۳	بهمن ماه	ازدواج عجیب، رفته ثواب کنم کباب شدم، سرگذشت عشرت هر سه داستان از محمود هدایت
۳۴	بهمن ماه	سرقت غریب / ژزف رنور ترجمه ج.ج.، عشق در صحرا / خالد ضیاء ترجمه محمد ضیاء هشرودی
۳۵	بهمن ماه	لیزیماک / منتسکیو ترجمه ناتل خانلری، ماهیگیران از اشعار توفیق فکرت ترجمه محمدضیاء هشرودی، عاقبت یک سائل / گی دو

افسانه؛ سرآغاز ترجمه داستان کوتاه در ایران // ۱۳۴

موپاسان و شب‌زنده‌داری جادوگر / فلوریان پارمانیته هر دو به ترجمه عطاالله شهاب‌پور		
هامالابه نمایش اقتباسی در یک پرده / مسعود فرزاد، سناخریب از اشعار فرانسوا کوپه ترجمه ناتل خانلری	بهمن‌ماه	۳۶
اشتباهات خنده‌آور / شکسپیر ترجمه آراین پورکاشانی، والتر شناس / موپاسان ترجمه احمد بیرشک	بهمن‌ماه	۳۷ و ۳۸
ستاره مسعود / غلامرضاخان برزگر اسفراینی	بهمن‌ماه	۳۹ تا ۴۱
فردریک و برنرت / آلفرد دوموسه ترجمه نصرت‌الله مصباح	بهمن‌ماه	۴۲ تا ۴۵
تئاتر کم‌دی مریض خیالی و عروسی اجباری / مولیر ترجمه مینو لاجوردی، چوپان از حکایات فنلن ترجمه محسن صبا	بهمن‌ماه	۴۶ تا ۵۰
دختر سلطان / پوشکین ترجمه پرویز ناتل خانلری	بهمن‌ماه	۵۱ تا ۶۰

دوره چهارم: از بهمن ۱۳۲۳ تا فروردین ۱۳۲۴

بحران زندگانی / ود هوز ترجمه ابراهیم الفت، دست‌بریده / عطاالله ثمره کرمانی، قصه عامیانه زن دردو / علی‌اصغر گرمسیری، داستان منظوم ارمغان پاریس / عبدالله فرهمند.	۱۴ بهمن ۱۳۲۳	۱
تامانگو / مریمه ترجمه پژمان بختیاری، گلریز / محمدتقی دامغانی، حيلة شیطان / محمد رمضان	شنبه ۲۱ بهمن	۲
شب بیخوابی / موريس گودکه بلژیکی ترجمه ابراهیم الفت، مکافات / شرف-الدین میرزا قهرمانی	شنبه ۲۸ بهمن	۳
رؤیای شارل یازدهم / مریمه ترجمه پژمان بختیاری، مرقد آقا / نیما یوشیج	شنبه ۵ اسفند	۴
وامپیر / حسین مسعودی، مرد احق / رسام ارژنگی	شنبه ۱۹ اسفند	۵ و ۶
گنج‌های پنهان / بدون نام نویسنده ترجمه اشراق خاوری از عربی، هفت شیر کشتم و یک نره شیر / عبدالحمید نیر نوری	شنبه ۲۶ اسفند	۷